

Posudek na disertační práci pana Jakuba Jiřího Jukla Utrakvismus a pravoslaví, Praha 2007, 167 stran.

Předložená práce se zabývá velmi zajímavými otázkami, které svou podstatou stojí na pomezí mezi historickou teologií (církvními dějinami) a politickými dějinami, dějinami obecně kulturními a také dějinami mezinárodních vztahů. Jejich řešení je proto náročnou záležitostí a vyžaduje velmi široký úhel pohledu, který musí zahrnout i výrazně nadnárodní hlediska.

Pan Jukl přistoupil ke studiu vytčeného úkolu velmi odpovědně a zároveň tradičně, vnímá řešené problémy z českého hlediska a méně už sleduje postoje a hlediska druhé strany - litevské, polské, byzantské. Tomuto přístupu odpovídá také okruh pramenů, s nimž pracuje a literatura, z níž čerpá. Zůstává tak na úrovni tradičních „vztahových“ prací A. V. Florovského a dalších.

V práci sleduje dva základní okruhy problémů – možnou návaznost husitů na cyrilometodějskou a pravoslavnou tradici, tady se logicky zabývá především kontinuitou kalicha, a vzájemnou interakci mezi husity a pravoslavnými v 15. století. Při řešení otázky možné kontinuity kalicha analyzuje pozdější kronikářská a historická díla vzniklá v nekatolickém prostředí v 16. a 17. století (Bílejovský, Jafet, Komenský, Stránský) a jejich názory na kontinuitu kalicha a další otázky. Podává tak jistě zajímavý a užitečný výklad české historiografie 16. a 17. století na stěžejních problémech starších českých dějin. Otázkou ovšem je, jaká je možnost využití jejich informací pro poznání sledovaného problému, podobně je třeba se tázat, proč nepodrobil podobnému zpytování i práce vzniklé v katolickém prostředí, např. Balbínovy a Pešinovy. Snad by bylo vhodnější, kdyby autor využil svých nesporných teologických znalostí k tomu, aby podal celkový přehled vývoje postoje ke kalichu od nejstarších legend až po humanistickou a barokní historiografii. Pak by mohl pomoci rozšířit dosavadní bádání a odstranit nedostatky v nejnovější pracích vzniklých v českém pravoslavném prostředí, na něž oprávněně upozorňuje např. na s. 30.

Jistě zajímavá je kapitola věnovaná vybraným ruským autorům 19. a počátku 20. století a jejich názorům na možné vztahy mezi husitstvím a pravoslavím a jejich podobu. Připomínají se především autoři slavjanofilské orientace, jejichž závěry byly do značné míry dány právě touto orientací. Zde je ovšem třeba vznést podobnou výhradu jako u českých kronikářů a historiků, mezi autory chybějí badatelé v oblasti církvních dějin (Leonid, Makarij, Je. Je. Golubinskij) a čelní představitelé ruské historické vědy, kteří se sice nezabývali kontinuitou kalicha, ale jejichž práce by poskytly důležité postřehy a závěry k období bezprostřední interakce mezi husitstvím a pravoslavím. Otázkou je časové

vymezení, jež autor nikde nevysvětlil, protože vzájemnými vazbami a vlivy mezi husitstvím a pravoslavím se zabývají ruští a ukrajinští historikové i po celé 20. století (např. D. Čyževskij, I. Ševčenko, A. V. Kartašov, I. Mejendorf, N. S. Borisov, B. N. Florja, M. V. Dmitrijev).

Významné místo v práci náleží pasážím věnovaným možným vlivům pravoslavi na představitele husitství, včetně samotného Jana Husa, a na jejich učení. Vedle tradičního hledání a modelování možných Husových kontaktů s pravoslavnými a šíření informací o Husovi a jeho osudu na Litvě je tvoří úvahy o husitské ekleziologii a pojetí pravoslaví z jejího hlediska. Poukazuje na tři klíčové body husitské ekleziologie - vymezení církve bojující, Zákona Božího a Krista jako hlavy církve. Na tomto základě dospívá k podstatnému závěru, že pravoslavní křesťané splňují podmínky pro členství v Kristově církvi. Dalším momentem, na nějž klade důraz, je přesvědčení o blízkosti pravoslavné církve k původní apoštolské církvi. Těmito závěry přispívá k poznání okolností, jež, kromě jiných, umožňovaly husitům hledat a navazovat kontakty s pravoslavnou církví a jejími představiteli. Přispívá k poznání teoretických východisek, jež ovlivňovala jednání Jeronýmovo apod.

Druhou linií analyzovanou autorem je bezprostřední interakce mezi husity a pravoslavnými. Logicky tu náleží ústřední místo cestám a kontaktům Jeronýmovým, působení Zikmunda Korybutoviče v Čechách a cestám husitských vyslanců do Cařihradu.

V Jeronýmově případě sleduje tradiční linii opřenu především o svědectví kostnických protokolů a zdůrazňuje přitom známý fakt, že se Jeroným nevyjadřoval k obviněním spojeným se svým pobytem na východě. Dovozuje jako zřejmé pouze to, že byl na východě a jednal s Vitoldem. Právě setkání s Vitoldem je důležitým svědectvím, velkokníže neočekával, že mu Jeroným poradí jak jednat s pravoslavnými. To, co Vitolda zajímalo byl vztah mezi pravoslavnými a katolíky v polsko-litevském soustátí a zcela konkrétně překřtívání jako podmínka možného přechodu od pravoslaví ke katolické podobě křesťanství. Vitold hledal cestu k uspořádání církevních poměrů, proto nechal ustanovit Grigorije Camblaka metropolitou a společně s Jagellem a metropolitou Kiprianem navrhoval jednání o církevní unii, proto také Camblak v Kostnici vystoupil s podnětem zahájit jednání o církevní unii. Podotknout je v této souvislosti třeba, že Camblak nebyl uniatským hierarchou, nýbrž pravoslavným už proto, že v této době žádná unie neexistovala. Východiska daná husitskou ekleziologií nepochybně usnadňovala vzájemný kontakt a byla nepochybně jedním z podstatných důvodů, jež vedly k setkání a jednání dvou významných osobností. Vitold byl politik, jeho vztahy s husity proto nutně musely mít politický charakter (s. 101), důležitá jsou však východiska a situace, již chtěl a potřeboval řešit. Právě příklad kontaktu s litevským

prostředím ukazuje, že je nezbytné při studiu husitsko-pravoslavných vztahů naslouchat i druhé straně.

Podobnou připomínku je možné vyslovit i u hodnocení Zikmunda Korybutoviče a jeho působení v Čechách, důkladnějšího uvažování by si zasloužila jeho snaha usmířit husity a Řím, tam nepochybně sledoval i další cíle, nejen svoje osobní. I v tomto případě by bylo žádoucí zpytovat nejen české prameny a nepochybně klíčové svědectví v podobě díla Jana Długosze a dále též využít poznatků v literatuře polské, litevské, ruské, německé.

Při studiu další oblasti husitsko-pravoslavných vztahů – českých poselstev do Cařihradu autor dokazuje schopnost analytické práce s prameny, formulování hypotéz a jejich argumentačního doložení, příkladem je pokus o vyřešení tradičně kladené otázky, kdo byl Konstantin Angelik. Konstruuje přitom zajímavý obraz ovšem na základě výrazně zaujatého rozboru textů a velmi omezené literatury, jež se, jako ostatně v celé práci, váží jenom k českému prostředí, má tak velmi omezenou možnost analyzovat okolnosti, jež vedly cařihradské představitele k jejich jednání.

Problematická je poslední kapitola, v níž vychází pouze z několika už do značné míry antikvovaných studií českých autorů, vytčené úkoly nelze studovat bez znalosti rumunské, maďarské, bulharské a také polské literatury, rozšířit by také bylo třeba okruh pramenů.

P. Juklovi se podařilo na základě studia jím zvolených pramenů, problematické je využívání barokních historiků a kronikářů jako zdrojů informací pro starší období – např. Františka Beckovského, a velmi omezené literatury splnit vytčený úkol a prezentovat svoje pojetí vztahu mezi husitstvím a pravoslavím. Prokázal schopnost práce s prameny a literaturou, stanovování a řešení hypotéz a formulování samostatných závěrů.

Po formální stránce práce nevykazuje podstatnějších nedostatků. Vytknout je možné občas až příliš esejistický styl, nejednotný styl poznámek – občasné odkazy přímo v textu a nepřesně sestavený obsah. Chybí v kvalifikačních pracích tradiční kapitoly hodnotící použitou literaturu a prameny.

Práci doporučuji k přijetí a obhajobě v rámci doktorského řízení.

V Brně 5. ledna 2008

P. Boček